

KELL-E SZÍNHÁZ A „VÁROS PEREMÉN”?

Ézerkilencszázötvenöt április 12-én nyitotta meg kapuit a nagy költőről elnevezett színház Budapest külvárosainak kultúrtermeiben. Állandó épület nélkül a staggione-rendszerhez hasonló módon gördült a közönség elé Thália új, mai méretű kocsija, a díszletszállító autóbusz. Mindennap másutt, de tért előtől annak a publikumnak számára alakult ez a színház, melynek kulturális ellátatlansága, múltbéli megfertőzése ma már közismert. Erre szót vesztegetni szinte felesleges. Az is köztudomású, hogy mi volt a színház célkitűzése. Lényegében és röviden a kultúra rossz és rothadó „gyümölcseinek” kitakarítása, új kertek létesítése, új eszmék, szépségek elültetése. Ezt a szándékot nem támadhatja senki, mégis felmerülhet és fel is vetődött már a kérdés, hogy ez a „művészi hadjárat” szükséges-e vajjon, mikor e nagyváros minden rétege, minden egyes dolgozója egyformán részesülhet ma már a kultúra áldásaiban, mégpedig egyenesen a város centrumában, az arra hivatott, igen jól megszervezett és felszerelt színházépületekben. Mi az hát, ami indokolja egy vándor vállalkozás hivatását és funkcióját? Senki sem tagadja, hogy színházat játszani szebb, jobb és előnyösebb, ha a közönség marad a színház vendége, mintha ez fordítva történik. Az is igaz, hogy villamoson bármely színházunk könnyen megközelíthető — de azt mondani, hogy *a külváros meglehet színház nélkül*, majdnem olyan abszurdum, mintha azt mondanók, hogy ugyan így el lehet könyvtárak, könyvesboltok és mozik nélkül. *A színház jelenléte valamely területen az ember szellemi igényének nélkülözhetetlen tényezője, gazdagítja és emeli a városrész, kerület tekintélyét és színvonalát, mozgalmassabbá, érdeklődőbbé varázsolja a lakosságot.* A „peremszínház” ugyanekkor nem vesz el a közönséget a belvárostól, sőt inkább új publikumot csalogat be és nevel, újabb és újabb érdeklődőket vonz magához és közvetve a belterületi színházak számára. A színház hatósugara élesebb és tüzeesebb ott és akkor — ahol és amikor megközelíti s közvetlenül kialakítja magának nézőtáborát, későbbi törzsközönségét. A külterületek annyira népesek ma már, a szellemi élvezet iránti hajlam annyira általános, hogy a kényelmi ösztönök beszámításával, a lokális igények növekedése értelmében a színház jelenléte határtalanul fontos. Ne feledjük, hogy például Újpest lakossága önmagában felér mondjuk Szolnok, Eger vagy Kaposvár lakóinak számszerűségével. Távolsági perspektívák szerint a külterületek egy-egy pontján feltétlenül meg kell majd honosítani a stabil közsínházakat, kettőt vagy hármat, melyeknek vonzása még átfogóbb és egyetemesebb lehet mint a vándorló társulatoké. A mai helyén működő József Attila Színház (Váci-út 63.) már bevált példa erre.

MŰSORPOLITIKA

A külterületen működő színház akár kívánja, akár nem, bizonyos fokú és értelmű „konkurenciába kerül” a belvárosi színházakkal először abban a tekintetben, hogy szcenikailag hátrányos helyzetét akár tervezési bravúrok árán is behozhassa, másodsorban pedig úgy, hogy amazok darabjaival, gazdag társulatukkal párhuzamosan lehetőleg hasonlót, szépet és vonzót nyújthasson — vagypedig *valami merőben újat, sajátosságát, jellegzetesét* — ami „odabent” nem mindig kapható és látható. A „peremszínháznak” mindig igen jól el kell találnia a neki és közönségének egyaránt illő feladatát, amit erővel bír, hatásosan megold és amit örömmel vesznek tőle. Nem a legkönnyebb dolog ezt a harmóniát megteremtteni, s színház és közönség kapcsolatát egyforma hőfokon tartani. Ennek folyamán már az eddigiekben is találkozhattunk vaskos tévedésekkel, amik meg is bosszulták magukat. Az egyes előadások nívjára között sokszor igen nagy volt a különbség. Lényegében azonban fényes írói névsor látható e csecsemőkorát élő színház emblémáján. Jókai, Móricz Zsigmond G. B. Shaw, Csiky, Barta Lajos, Molière, Lehár, Mihalkov, Shakespeare, Lope de Vega, Sartre műveit megszólaltatni egyetlen esztendő leforgása alatt — talán nem is csekélység. S bizonyára helyes volt színrehozni Tabi László és Forgács István mai tárgyú műveit is. Ezeknek létrehozása különös izgalmat és megkettőzött ambíciót kíván rendezőtől és színésztől, hiszen a műhelyből frissen kikerült mai tárgyú írás

a színpadon alakul ki véglegesen és ott kapja meg végső formáját. Mind a két esetben bebizonyosodott, hogy a közönség örömmel és lelkesen fogadja a mai emberekről szóló műveket és a mai problémák felvetését és tisztázását abban a tükörben, amelyben önnön sorsunkat látjuk viszont. Való igaz, hogy Móricz és Csiky Gergely oeuvre-jének nem éppen a legjavából válogattunk, de ennek a választásnak viszonylagossága is két oldalú. Negatív oldaláról tekintve is a két bemutatót, mégis csak óriási emelkedés mindazzal szemben, ami a külterületet színházunk alakulása előtt elborította. Kivitelezés tekintetében mindenkor igyekeztünk a „fővárosi nivó“ megközelítésére és tisztelbentartására. Az előadások jelentőségét nem egy esetben vendégzereplők beállításával fokoztuk. Ilyenformán megfordult színpadjainkon Gózon Gyula, Somogyi Erzsi, Berky Lili, Ladomerszky Margit, Komlós Juci, Szabó Ernő és sokan mások — nem is szólva a nyári szabadtéri játékok kedvenceiről, akiknek ily módon való szerepeltetése már hagyományos. Díszleteinket kivétel nélkül kitűnő tervezők alkották (Upor, Vógel Erik, Bozó) jelmezeinket szintén, hogy a színház látványosságai része maradéktalan színházi hangulatot gerjesszen. Mindez azonban nem elegendő a műsorpolitika következetesen helyes és találó, erkölcsileg és anyagiilag azonos arányban történő kibontakozása szempontjából. Ennek a színháznak olyan állandó erkölcsi és anyagi alapot kell teremtenie, amely a közönség mindenkori vonalmát, minden egyes előadáshoz eleve biztosítani tudja. És ezt a színdarabon, a szerző nevéén és művén túlterjedően csakis egy megbecsülésre számot tartó társulat vívhatja ki. S ezen a ponton a József Attila Színház ügye már nemcsak általános kultúrpolitikai és kultúrforradalmi kérdés, de szakmai kérdés is egyben.

TÁRSULAT

Már az első évben összeverődött olyan együttes, melynek tagjai példamutató lelkesedéssel fogták a munkájukhoz és elmondhatjuk, hogy minden egyes tag hivatászerűen teljesíti a feladatát. Ez színtiszta igazság, nem pedig csak afféle szólam. Társulatunknak éppen a java fáradozik legjobban egy abszolút nivó elérésén. Sokan vannak már olyanok, akik ebben a színházban emelkedtek eddigi teljesítményük fölé és megmutatták oroszláncörmüket. Többre tehetjük azok számát, akik színházi nyelven szólva ebben a társulatban „ugrottak ki“ és ma már jelentős szakmai megbecsülést és közönségsikert élveznek. A fentebb említett darabokban sokaknak kínálkozott bő alkalom arra, — különösen a fiataloknak — hogy nevelődjenek, kiforranak és majdan vagy rövidesen, ha arra kerül a sor, nagy színházakba kerüljenek. E tekintetben a József Attila Színháznak van bizonyos kísérletező bázisa, igen sok lehetőséget, alkalmat magában rejtő tere. Ez sem mellékes szempont. Színházunk jelentős feladatot vállalhat az utánpótlás nevelésének, tüzevetésének tekintetében és ezt a sajtóságát a Főiskoláról kikerülő fiatalok figyelembe is vették s örömmel vállaltak munkát nálunk. A nagyszínházak teljesítményeihez való felzárkózás, a színházművészet minden városban szemmel látható nivellálódása egyrészt végbement, másrészt folyamatosan tartó küzdelem ma éppen úgy, mint a jövőben s ebben a versengésben egy-egy produkciójával a József Attila Színház is résztvett. („Warrenné mestersége“, „Zsuzsi“). Ez szinte parancsoló kötelesség és becsvágy a társulat részére éppen azért, mert a mi közönségünk egy része a legjobbakat is láthatja és egyre növekvő igénye csak úgy elégíthető ki, ha „odahaza“ is megfelelő szellemi táplálékot élvezhet. Az idevonatkozó kérdéseket összevetve teljes nyugalommal s a valóság ismeretében állíthatjuk, hogy a József Attila Színházban igen komoly művészi munka folyik, s valószínűleg ennek értelmében és tudatában sokkal jelentősebb a művészek idevagyódása mint eltávozási szándéka, mely úgyszólván a nullával határos. Az a tévhit teljes felszámolás előtt áll, amely többnyire rosszindulatúan a terület lekicsinylésével együtt az ottani munka értékét is leszállítani igyekszik.

SAJTÓ ÉS PROPAGANDA

Az újságok kezdetben lelkesedéssel fogadták a József Attila Színházat, felismerték jelentőségét és pártolóan foglalkoztak első lépéseivel. Egy idő után azonban ez a figyelem észrevehető és fájó közönybe fulladt. Ez pedig egyenesen ártalmas a színház

TÄGLICHE RUNDSCHAU
BERLIN

7.44

jövőjét és kibontakozását illetően. Voltak olyan produkciók, amelyek teljes csöndben kerültek napvilágra, a sajtó elő és utóhangja nélkül. Sajnálatos módon éppen azok a darabok, amelyek a legtöbb észrevételt igénylik. Ilyenkor áll elő az a nagyfokú tájékoztatatlanság, mely szerint a publikum azt se tudja, hogy „valamilyen darab már megy...” Mihalkov: „Vidám álom” c. darabjával szeretnék erre egy példát illusztrálni. Ez a gyermekdarab, amely a felnőtteket is elszórakoztatja megért ugyan latven előadást elsősorban az iskolák, a pedagógusok érdeklődése folytán, *de egyetlen lapban sem kapott bírálatot.* A Rádió elhatározta, hogy közvetíteni fogja, fel is vette az előadást, melynek bemutatója 1955 december elején volt s a közvetítésre 1956 március 22-én került sor, mikor a darab már nem volt a műsorrenden. Mondani sem kell, hogy a megfelelő időben történő közvetítés a bájos mesejáték sikerének sokszorozását jelentette volna. Megjegyzendő még, hogy az előadást a gyermekesereg minden esetben extatikus lelkesedéssel és együttlérzéssel fogadta, s a felnőtteket is meglepte a játék stílusának újszerűsége, parodisztikus irrealizálása, vagyis a mesés elemeknek a színpadon ábrázolt valóságérzéssel történő szembeállítása. A színház úgy vélte, hogy ezzel az előadással figyelemreméltó szint kevert a sokszor egyhangúságba csúszó általános műsorpolitikába és éppen egy szovjet író művével. Mindehhez hatásosan járult hozzá Szenkár Dezső fölbemászó, gyermekeknek is élvezetes zenéje, amelyet ének és balett fűszerezett. Pénztárunk előtt ma is van még szórványos érdeklődés a darab után, ami kizárólag a szájreklám utóregzésének tekinthető, de már konkrét látogatással nem foglalható egybe — kizárólag azért, mert a mű titkos ösvényen futott. Ugyanígy elhanyagolta a sajtó Forgách „Vándormadarak” című darabjának szélesebbkörű méltatását, bár a miskolci ősbemutató alkalmából ezt megtette s a Rádió 1956 március 11-én a miskolci előadást közvetítette, mikor a darab ott már nem volt a műsoron, itt viszont éppen abban az időben lendült a harminc-negyvenedik előadása felé. Ezek a jelenségek határozottan gondatlanságra, együtt nem érző, közös célt nem látó módszerre vallanak és azért térek ki ilyesmire, mert ezen segíteni és változtatni kell. Egyetlen szóval sem „bírálom vissza” a sajtót azokért a hangokért, vagy azoknak a hangoknak túlzott aláhúzásáért, melyekkel zenés produkcióink javarészt ostorozta. Az induló és tapogatózó színház ez esetben is remélhetett volna némi kíméletet, de ennek híján is megfontolta és figyelmébe véste a goromba szavakat. Egyebekben sohasem kérünk és fogunk kérni a sajtótól meg nem érdemelt jó szót, sőt inkább szigorú és mértékadó magatartást. Egyetlen példa erre: a Művelt Nép kritikája igen erősen kifogásolta a „Kénytelen házasság” előadását, ugyanakkor az egyműsorban tállalt „Férjek iskolájáról” kedvező véleménnyel volt. Mi ennek a kettős hangnak egyaránt örültünk, egyik utalt a másik komolyságára, egyik a másikat hitelesítette. Mi magunk is tudtunk arról, hogy a „Kénytelen házasság” nem sikerült és csak neveltünk volna azon, ha ezért is megdicsérték volna bennünket. A József Attila Színház propagálása, meghonosítása, minden más színházénál nehezebb, éppen mert helyváltoztató színház. Hozzánk jóformán csakis az előzetes érdeklődés hozhatja be a közönséget, mert egy-egy sikeres este lezajlása után már rendszerint nem is vagyunk ugyanazon a helyen. Ilyenformán a legfőbb feladat közönségszervezőinkre, adminisztrátorainkra hárul. Ez a gárda sajnos még nem eléggé lelkiismeretesen, fejletten és ötletesen, szóval úgyszeretően működik. Ez a kérdés azonban külön fejezetet igényelne és szervesen nem is tartozik ide.

KÖZÖNSÉG

Csepel, Újpest, Kispest, Zugló és a budai közönség látogat rendszeresen a színházunkba, de kívánság szerint megfordulunk akár Mátyásföldön, vagy Csillaghegyen is, mindazokban a kultúrotthonokban, ahová meghívunk bennünket. Egy esztendő leforgása alatt napi három előadás megtartásával több mint félmillió néző látta a színház 680 előadását. Közönségünk lényegében és majdnem kizárólagosan a munkásosztály, a dolgozó emberek soraiból kerül ki. Bennük a művészet iránti szeretet és szomjúság igen nagyfokú, ezt belterületi vonatkozásban az Opera és a többi színházak látogatottsága is bizonyítja. *Hozzánk azonban azok is elkerülnek, akiket a színházkultúra mind a mai napig részben, vagy egészében még érintetlenül hagyott és ez*

a réteg sem jelentéktelen, sőt éppen ebből ke-
megnyerni és kiteljesíteni. Magától értetődik,
színházátogató, mint az, amelyet hat éves ke-
certekre és egyébüvé. Ezért nyilvánvaló, hogy az első lépéseik bátortalanabbak, aggo-
dalmasabbak, de sokkal többet ígérőek és érőek. Ezért fontos, hogy a műsorterv
soha se feledkezék meg profilja vonzó jellegéről természetesen anélkül, hogy ezt
egy értékes nevelőmunka hátrányára alkalmazná. Vannak olyan drámai alkotások,
melyeknek irodalmi becsét cseppet sem sérti hallatlan népszerűségük. Ugyanakkor
lépésről-lépésre (de csakis így) próbálkozni kell az értékesebb, megalkuvás nélküli
írói termékek színrehozásával is. A klasszikus anyagból eszerint elsősorban az kívá-
natos, ami egyszerű, közvetlen és spontán-hatású. A „Tartuffe“ mindenkori és országos
sikerében lehetne megjelölni azt az irányt, amely a művészet hasznos élvezetére
szuggeratív és azonnal mobilizál. Persze nem sok az ilyen „biztos tipp“. *Végérvé-
nyesen állást kell foglalni azonban a zenés művek bemutatói mellett!* A zenés darab
hallatlan popularitást élvez, a dallamok terjedési sebessége szinte lökhajtásos rohamú.
Komoly szerencsétlenségnek tartom, hogy pompás zenéjű művek bárgyú szövegén,
librettóin nem segítenek vagy nem lehet segíteni?! (Ez utóbbit nem hiszem.) Az át-
dolgozások legtöbb esetben enyhén szólva nem kielégítő eredményekkel zárultak
ugyan, de ezt a munkát mégsem szabad abbahagyni, sőt egyre jobb és jobb kezekbe
kell ezeket adni. Szűnjék meg az az állapot, hogy a pompás muzsika kedvéért emészt-
hetet en sületlenséget tálalunk fel.

Végző fokon és mindent egybevetve csakis arra a megállapításra juthatunk, hogy
mi, külvárosokban dolgozó színművészek rendkívüli módon becsüljük és tiszteljük
közönségünket és úgy akarunk előtte helytállni, mintha az első sorban maga József
Attila nézné az előadást. Nem szabad az ő szellemi arcának megrovó tekintetében
részeseülnünk, csakis az ő jövőbelátó mosolyának helyeslő és biztató ragyogásában.

SZENDRŐ JÓZSEF